

הנסתרות בסיפור יוסף ואחיו

מנפלאות ונסתרות התורה הידועים, הוא: מה התורה מפרטת ומספרת בגלוי ומה היא מצניעה ומסתירה.

"יפה שיחתן של עבדי בתי אבות מתורתן של בנים", אומר מדרש בראשית רבה, "פרשתו של אליעזר שנים ושלושה דפים הוא אומרה ושונה, ושרץ מגופי תורה ואין דמו מטמא כבשרו אלא מריבוי המקרא". לתולדות אדם ושת, בני נח חם ויפת, ישמעאל ועשו מקדישה התורה עשרות פסוקים, אך מנגד קובעת המשנה במסכת חגיגה פרק א': "היתר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמכו. הלכות שבת חגיגות והמעילות הרי הם כהררים התלויין בשערה שהן מקרא מועט והלכות מרובות".

סיפור יוסף ואחיו הוא מהסיפורים המפורטים ביותר בתורה, אולי בתנ"ך כולו, ומשתרע על כעשרה פרקים, ואע"פ כן גם בו יש פינות נסתרות. מי בדיוק מכר את יוסף? האם האמין יעקב שיוסף טרוף טורף? האם ב"ויגש אליו יהודה" כבר חשד יהודה שהאיש העומד מולו ושואל לשלום "אביכם", הוא יוסף? ומעל לכל, שאלתו המפורסמת של רמב"ן: מדוע לא שלח יוסף לאביו אות חיים כל אותם שנים, בפרט מאז שעלה לגדולה?

הנסתרות בפרשת יוסף ואחיו באות לידי ביטוי גם בסילוק שם הווי"ה בכל הסיפור. שם זה מופיע במעשה יהודה ותמר שספק שייד לסיפור יוסף ואחיו, ספק אינו שייד; ולאחר מכן, באופן קצת מפתיע, בסיפור יוסף בבית פוטיפר ובשהותו בבית הסוהר. מכאן ואילך, נעלם שם הווי"ה לאורך כל הסיפור. בשבעה פרקי השיא של פרשת יוסף ואחיו נמצא רק שם אלוהות שהוא כידוע לעתים קודש ולעתים חול, ככתוב: "כי הפרני אלהים בארץ עניי", "זאת עשו וחיו את האלהים אני ירא", "מה זאת עשה אלהים לנו", "האלהים מצא את עוון עבדיך", "למחיה שלחני אלהים לפניכם", "שמני אלהים לאדון לכל מצרים" ועוד. כך גם בשיח שבין יעקב ליוסף כאשר הם נפגשים וחיים בצוותא, ככתוב: "אשר נתן לי אלהים בזה", "והנה הראה אותי אלהים גם את זרעך", "האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו", "האלהים הרועה אותי מעודי עד היום הזה" ועוד. גם שם רק שם אלוהות נמצא. וגם אזכורים אלה, יש להדגיש, הם בלשון סבילה, אין "ויאמר אלהים", "וירא ה' אליו", "וישמע אלהים", "ויקרא אלהים" וכו', רק בני אדם הם שמציינים את נוכחותו הסמויה של הקב"ה. ונשאיר לכם למצוא היכן אם בכלל חוזר שם הווי"ה בסוף ספר בראשית.

מסתורין נוסף בסיפור יוסף ואחיו טמון בשאלה האם לאחר שוך הדרמה הגדולה, ישבו שלושת קודקודי הסיפור: יעקב, יוסף והאחים ופתחו את סגור ליבם? האם היה ביניהם בירור מלא, פתוח, נוקב וממצה של כל הקורות אותם, במשולש או בשלושה זוגות: יעקב והאחים, יעקב ויוסף, האחים ויוסף? האם לובנו הדברים עד תומם? האם נודעה ליעקב התרמית שרימוהו בניו? האם באמת השלימו יוסף ואחיו?

הנה יעקב שולח את יהודה לפניו ארצה גושן. "להתקין לו בית ועד שיהא מורה בו דברי תורה ושיהיו השבטים לומדים בו", אומר המדרש. יפה. ועד שהגיע יעקב, האם לעת ערב ישבו שני האחים הדומיננטיים יהודה ויוסף, האריה והשור, ושוחחו ביניהם? על מה שוחחו? על הקרע העתידי בין מלכות יהודה וישראל? וכל אותם שבע עשרה שנה שבהם חי יעקב בארץ מצרים עליהם אומר המדרש: "טוב מלא כף נחת ממלא חפנים עמל ורעות רוח - טוב היה לאבינו יעקב, אלו שבע עשרה שנה במצרים... שחיה אותם בנחת, והשבטים סביבותיו, ובני בניו פרים ורבים, ועיניו רואות ולבו שמח, אין שטן ואין פגע רע, ויוסף בנו מלך על הארץ, ומביא ונותן לתוך פיו... ממלוא חפנים עמל ורעות רוח - ממאה ושלישים שנה שלא היה אלא כולם בעמל". האם באותן שנים מאושרות של יעקב במצרים, במפגשים שלו עם יוסף, האם שוחחו ביניהם על מה שאירע מאז שלח אותו יעקב "לראות את שלום אחיך ושלום הצאן"? סתמה התורה ולא סיפרה לנו.

יש אמנם שביב של סיפור כאשר לאחר מות יעקב באים האחים ומתחננים ונופלים לפניו ואומרים לו: "אָבִיךָ צָוָה לָפָנַי מוֹתוֹ לֵאמֹר: כֹּה תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אֲנָא שָׂא נָא פֶשַׁע אֲחִיךָ וְחַטָּאתָם כִּי רָעָה גְמְלוֹךְ וְעַתָּה שָׂא נָא לְפָשַׁע עַבְדִּי אֱלֹהֵי אֲבִיךָ", אבל כבר חז"ל אמרו על כך שיעקב לא ציווה כך: "הכתוב הקב"ה דברים בתורה שלא היו, אלא בשביל השלום". גם פשט הפסוקים מוכיח שלא היו דברים כאלה. ומוסיף על כך רמב"ן: "יראה לי על דרך הפשט שלא הוגד ליעקב כל ימיו כי אחיו מכרו את יוסף. אבל חשב כי היה תועה בשדה והמוצאים אותו לקחוהו

ומכרו אותנו אל מצרים. כי אחיו לא רצו להגיד לו חטאתם, אף כי יראו לנפשם פן יקצוף ויקללם, כאשר עשה בראובן ושמעון ולוי. ויוסף במוֹסְרוֹ הטוב לא רצה להגיד לו. ולכך נאמר: ויצו אל יוסף לאמר אביך צוה לפני מותו לאמר וגו'. ואילו ידע יעקב בענין הזה, היה ראוי להם שיחלו פני אביהם במותו לצוות את יוסף מפיו, כי ישא פניו ולא ימרה את דברו, ולא היו בסכנה ולא יצטרכו לבדות מלבם דברים".

סוף דבר, כיסתה התורה ולא סיפרה לנו כיצד באמת הסתיים סיפור יוסף ואחיו. אולי רצתה להשאיר זאת לנו. אנו שקוראים בתורה עם המדרשים והפרשנים יודעים את הסיפור המלא שיש בו העדפת בן, דיבה, קנאה, שנאה, חלומות, כוונה של הרג אח, מכירת אח לעבד, שליחת כתונת טבולה בדם לאב מיוסר, ניכור ומה עוד. יוסף, יעקב והאחים אולי לא עשו את חשבון הנפש המלא של כל אלה, אבל אנחנו כן יכולים לעשות וללמוד לקח לדורנו.

**שבת שלום
מחלקי המים**